

LUDWIG FEUERBACH

1804-1872

I. "Pravda, skutečnost a smyslovost jsou identické. Přešel jsem od nadsmyslového ke smyslovému, odvodil jsem z nepravdy a bezpodstatnosti nadsmyslného pravdu smyslového."

II. "Podstatou Boha je, že je to vymyšlená neskutečná, fantastická bytost, která má však být reálnou, skutečnou bytostí. Došlo k náboženské revoluci, žijeme v epoše zániku křesťanství."

III. "Člověk se má vzdát křesťanství, aby se mohl stát člověkem. Vědění o Bohu je vědění člověka o sobě, o vlastní lidské podstatě. Bůh je ideálem lidské podstaty, nazírané jako samostatná reálná bytost. Je to já, jehož se člověk zřekl. V božské vševědoucnosti se uskutečňuje jen lidské přání všechno vědět. V božské všudypřítomnosti uskutečňuje člověk své přání nebýt vázán na jedno místo. V božské věčnosti se uskutečňuje přání nebýt vázán na čas. V božské všemohoucnosti se uskutečňuje přání moci vše. Tajemstvím teologie je antropologie."

KARL MARX

1818-1883

I. Vztah k Hegelovi a Feuerbachovi

„Moje dialektická metoda je v základě od Hegelovy metody nejen odlišná, nýbrž je jejím přímým opakem. Pro Hegela je proces myšlení, jež pod názvem idea přeměňuje dokonce v samotný subjekt, demiurgem (tvůrcem) skutečna, které tvoří jen jeho vnější projev. U mne naopak není ideálně nic jiného než materiálně přenesené do lidské hlavy a v ní přetvořené. ... Mystifikace, kterou trpí dialektika v rukou Hegelových, nepřekážela nikterak tomu, že právě Hegel první souhrnně a vědomě vyložil její obecné formy pohybu. U Hegela stojí dialektika na hlavě. Je nutno ji postavit na nohy, aby bylo objeveno v mystické slupce racionální jádro.“
„Filosofové dosud svět jen různě vykládali. Je načase, aby ho začali měnit.“

Otázka: *Čím ovlivnil Marxe Hegel a čím Feuerbach?*

II. Způsob utváření člověka a společnosti

„Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé do určitých nutných, na své vůli nezávislých vztahů, které odpovídají určitému vývojovému stupni jejich materiálních výrobních sil. Souhrn všech těchto výrobních vztahů tvoří ekonomickou strukturu společnosti, reálnou základnu, na níž se zvedá právní a politická nadstavba, které odpovídají určité formy společenského vědomí. Způsob výroby materiálního života podmiňuje sociální, politický a duchovní životní proces vůbec. Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím. Na jistém stupni vývoje se materiální výrobní síly společnosti dostávají do rozporu s existujícími výrobními vztahy nebo – což je jen právní výraz toho – s vlastnickými vztahy, uvnitř nichž se dosud pohybovaly. Z forem vývoje výrobních sil se tyto vztahy proměňují v jejich pouta. Nastává pak epocha sociální revoluce.“

„Chápání dějin spočívá tedy v tom, že vykládá skutečný výrobní proces, a to na základě materiální výroby bezprostředního života, a že formu styků, spjatou s tímto způsobem výroby a jím vytvořenou, tedy občanskou (buržoazní) společnost na jejích různých stupních chápe jako základnu veškerých dějin a líčí ji jednak v její činnosti jako stát, jednak z ní vysvětluje všechny různé teoretické výtvořiny a formy vědomí, náboženství, filosofii, morálku atd., a sleduje proces jejich vzniku na této základně, což potom samozřejmě také umožňuje znázornit věc v její celistvosti.“

Otázka: *Vysvětlete Marxovo učení o základně a nadstavbě.*

III. Aplikace myšlenky základny a nadstavby

„Bezprostředním důsledkem toho, že je člověk odcizen produktu své práce, své životní činnosti, své rodové bytosti, je odcizení člověka člověku. Co platí o vztahu člověka k jeho práci, k produktu jeho práce a k němu samému, to platí o vztahu člověka k druhému člověku i k práci a k předmětu práce druhého člověka.“

Otázka: *Proč a jak souvisí tato myšlenka s učením o základně a nadstavbě?*

WILLIAM JAMES

1842-1910

1. Cíl

„Pragmatismus je postoj, který odhlíží od prvních věcí, principů, kategorií a domnělých nutností a obrací se k posledním věcem, k plodům, výsledkům a faktům.“

2. Pravda

„Jaká je využitelná hodnota nějaké představy?“ „Pravdivé je to co se osvědčuje svými praktickými důsledky.“

3. Náboženství

„Kdyby existovala taková představa, že víra v ni by nás vedla k lepšímu způsobu života, pak by pro nás vskutku bylo lepší v tuto představu věřit, pokud ovšem tato víra není v rozporu s jinými, vyššími zájmy života.“

ARTHUR SCHOPENHAUER

1788-1860

Svět jako vůle a představa

I. Utrpení

„Svět je jevištěm mučených a vyděšených bytostí, které existují jen tím, že jedna požívá druhé, kde každé dravé zvíře je hrobem tisíců jiných a jeho sebezachování je řetězem mučednických smrtí.“ „... nekonečná, ze života vznikající bolest, jíž je svět přeplněn“

II. Co je svět?

„Nuže, právě tak má každý volní akt poznávajícího individua motiv, bez něhož by se onen akt nikdy nestal; avšak jako obsahuje materiální příčina toliko určení, že v tuto dobu, v tomto místě, v této hmotě musí nastat projev té nebo oné přírodní síly, tak určuje také motiv jenom volní akt poznávající bytosti v této době, na tomto místě, za takovýchto podmínek, jako něco zcela jednotlivého; nikterak však, že tato bytost vůbec chce a jakým způsobem chce: to jest projev jejího inteligibilního charakteru, který jako sama vůle, jako věc o sobě, jest bez důvodu jako něco, co leží mimo oblast věty o důvodu. Proto také má trvale každý člověk cíle a motivy, jimiž řídí své jednání a dovede kdykoliv složit účty ze svých jednotlivých činů; kdybychom se ho však zeptali, proč vůbec chce nebo proč vůbec chce být, nenašel by odpověď, spíše by se mu otázka zdála nesmyslná: a tak právě by vlastně vyjádřil vědomí, že sám není nic, leč vůle, jejíž chtění vůbec se rozumí samo sebou, a potřebuje jenom ve svých volních aktech pro každý okamžik bližšího určení motivy.“

III. Osvobození

a) „Kdyby život sám o sobě byl cenným statkem a rozhodně by se mu dávala přednost před nebytím, tak by u východové brány nepotřeboval mít tak strašné strážce jako smrt s jejími děsy. Ale kdo by setrval v životě, kdyby byla smrt méně strašná? A kdo by mohl i jen snést myšlenku na smrt, kdyby byl život radostí! Tak však před sebou přece jen vidíme dobro, konec života a nad utrpením života se utěšujeme smrtí a nad smrtí utrpením života. Pravdou je, že obojí k sobě nerozlučně patří, neboť vytváří šílenost světa, z níž vystoupit je tak těžké, jako žádoucí.“

b) „Dokud je naše vědomí naplněno naší vůlí, dokud jsme oddáni nátlaku přání a jeho stálým nadějím i obavám, dokud jsme subjekt vůle, není nám nikdy údělem trvalé štěstí ani klid. Jakmile nás však vnější popud nebo vnitřní nálada náhle vyjme z proudu chtění a poznání, z otrocké poddanosti vůle, jakmile se nyní pozornost již neupíná na motivy chtění, nýbrž chápe věci bez jejich vztahu k vůli, jakmile je tedy pozoruje bez zájmu, bez subjektivity, čistě objektivně, zcela jim oddána, pokud jsou pouze představami, nikoliv pokud jsou motivy; pak se náhle dostavil sám sebou klid, hledaný na oné první cestě chtění, avšak stále unikající, a jsme úplně blaženi.“

FRIEDRICH NIETZSCHE

1844-1900

Tak pravil Zarathustra

Když Zarathustra přišel do nejbližšího města, jež leží u lesů, našel tam na tržišti shromážděno mnoho lidu, neboť bylo vyhlášeno, že uvidí provazolezce. A Zarathustra promluvil k lidu řka:

Hlásám vám nadčlověka. Člověk je csi, co má býti překonáno. Co jste vykonali, aby byl překonán?

Všechny bytosti dosud vytvořily něco nad sebe samy a vy chcete býti odlivem tohoto velkého přílivu a raději snad se vrátit k zvířeti, než abyste překonali člověka?

Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně má i člověk býti nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem.

Urazili jste cestu od červa ke člověku a leccos ve vás je posud červ. Kdysi jste byli opice a i nyní je člověk opice - více než kterákoli opice. ...

Hleďte, hlásám vám nadčlověka.

Nadčlověk je smysl země. Vaše vůle nechť dí: nadčlověk budiž smysl země!

Zapřísahám vás, bratři moji, zůstaňte věrni zemi a nevěřte těm, kdož vám mluví o nadpozemských nadějích! Travičové to jsou, ať to vědí, či ne.

Povrhovatelé životem to jsou, odumírající a sami otráveni, jichž země je syta; nechť tedy zahynou!

Kdysi byl zločin proti bohu největším zločinem, ale bůh zemřel, a s ním zemřeli i tito zločinci. Páchati zločin proti zemi a vnitřnosti nevyzpytatelného ceniti výše než smysl země - to je teď nejhroznější!

Kdysi duše s pohrdáním shlížela na tělo: a tenkrát toto pohrdání bylo nejvyšší: - chtěla mít tělo hubené, strašlivé, vyhladovělé. Tak doufala, že upláchne jemu a zemi.

Ó, tato duše byla ještě hubená, strašlivá a vyhladovělá a ukrutnost byla rozkoší této duše! ...

Věru, špinavým proudem je člověk. Jen ten, kdo je mořem, smí si troufati, že pojme do sebe špinavý proud a sám se nepokálí. ...

Člověk jest provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem - provaz nad propastí.

Nebezpečný přechod, nebezpečná chůze, nebezpečný pohled zpátky, nebezpečné zachvění, nebezpečná zastávka.

Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoli účelem: co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem a zánikem.

Miluji ty, kdož nedovedou žíti, leda když zanikají, neboť jejich zánik je přechodem.

Úkol: *Popište vztah mezi člověkem a nadčlověkem.*

SØREN KIERKEGAARD

1813-1855

Nemoc k smrti

1. Zoufalství možnosti je nemít nutnost

Jestliže však možnost předběhne nutnost, takže já v možnosti samo sobě uniká a nezbývá mu už nic nutného, k čemu by se mělo vrátit, pak se setkáváme se zoufalstvím možnosti. Toto já se stane abstraktní možností, zde se v možnosti vyžije, ale nedostane se z místa a neskončí nikde, neboť nutnost je právě místo, kde se končí.

Člověkovu já se pak zdá, že možnost stále narůstá, že je možno stále více, protože se nic neuskutečňuje. Nakonec se zdá, že je možné všechno, a to je právě znamení, že propast pohltila člověkovu já.

Úkol: *Charakterizujte tzv. estetické stadium.*

2. Zoufalství nutnosti je nemít možnost

Nutnost je jako samé souhlásky - abychom je mohli vyslovit, musíme mít možnost. Nemáme-li ji, dostala-li se lidská existence tak daleko, že jí chybí možnost, zoufá si a bude si zoufat, dokud jí bude možnost chybět.

Platí: najdi možnost, najdi honem nějakou možnost, neboť jedině možnost může zachránit! Dejme zoufalému možnost a on si lehčeji vydechne, oživne; bez možnosti jako by člověk ani nemohl dýchat. Někdy to lidská vynalézavá fantazie dokáže a možnost najde, ale nakonec, tj. když se má uvěřit, pomůže jen jedno: pro Boha je možné všechno.

Otázka: *Co je podle Kierkegaarda východiskem k řešení problémů předchozích stádií osobnostního vývoje?*